

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РИБНОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Олександр Сергійович Андрощук,

здобувач ступеня доктора філософії,

<https://orcid.org/0009-0002-3713-5278>,

Національний університет біоресурсів і природокористування України,

03041, вул. Виставкова, 16, м. Київ, Україна

Наталія Володимирівна Голембовська,

кандидат технічних наук, доцент

<https://orcid.org/0000-0001-8159-4020>,

Національний університет біоресурсів і природокористування України,

03041, вул. Виставкова, 16, м. Київ, Україна

Анотація. Рибна галузь є важливою складовою продовольчої безпеки держави, оскільки забезпечує населення білковими продуктами та підтримує розвиток харчової промисловості. Риба та рибні продукти є біологічно цінними, оскільки є джерелом легкозасвоюваних білків, незамінних жирних кислот, великої кількості макро- і мікроелементів, жиророзчинних вітамінів, що забезпечують метаболізм в організмі людини. В умовах воєнного стану та економічної нестабільності аналіз сучасного стану рибного ринку є критично важливим для оцінки ризиків та можливостей його відновлення. Метою статті є вивчення сучасного стану рибного ринку України, включаючи добування, імпорту, експорту та споживання риби, продукції з риби та водних біоресурсів. Матеріалом для дослідження були статистичні дані Державної служби статистики України, Державного агентства України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм, міжнародних організацій (FAO) з питань рибництва. Проведено системний аналіз обсягів промислового рибальства та аквакультури. У теперішній час (2023–2024 рр.) видобуток водних біоресурсів, хоча й має певну тенденцію до росту, однак залишається у п'ятеро нижчим, ніж у період до військової агресії РФ (2010–2014 рр.). Дослідження обсягів вітчизняного виробництва риби, співвідношення імпорту та експорту риби та рибної продукції показало, що ринок України є цілковито імпортозалежним. Зокрема, встановлено негативне сальдо торговельного балансу – обсяги імпорту у 2024 році становили 1089,7 млн дол. США, тоді як експорту – 56,7 млн дол. США. У 2024 році Україна переважно експортувала такі товарні позиції: філе рибне та інше м'ясо риб (28,7 %), готова або консервована риба, ікра (17,9 %) та молюски (10,7 %). Основу імпорту складають морські види риб, видобуток яких не здійснюється в рамках вітчизняного виробництва риби. Рівень споживання риби українцями нижчий порівнюючи з середньоєвропейським та має значні географічні коливання. Аналізуючи поточну ситуацію на вітчизняному рибному ринку можна дійти висновку, що рибна галузь України, хоч і зазнала суттєвих втрат унаслідок військової агресії, але поступово адаптується до нових умов та має перспективи розвитку.

Ключові слова: водні біоресурси, аквакультура, промислове рибальство, військова агресія, експорт, імпорт

ANALYSIS OF THE CURRENT STATE OF THE UKRAINIAN FISH MARKET

Oleksandr Androshchuk,

Ph.D. student

<https://orcid.org/0009-0002-3713-5278>,

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

03041, 16 Vystavkova St., Kyiv, Ukraine

Nataliia Holembovska,

Ph.D. (Engineering), Associate Professor,

<https://orcid.org/0000-0001-8159-4020>,

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

03041, 16 Vystavkova St., Kyiv, Ukraine

Abstract. The fishing industry is an important component of the state's food security, as it provides the population with protein products and supports the development of the food industry. Fish and fish products are biologically valuable, as they are a source of easily digestible proteins, biologically active lipids, a large number of essential macro- and microelements, vitamins that ensure metabolic processes in the human body. In conditions of martial law and economic instability, an analysis of the current state of the fish market is critically important for assessing risks and opportunities for its recovery. The purpose of the article is to study the current state of the fish market of Ukraine, including production, import, export and consumption of fish, products of fish and aquatic bioresources. The material for the study was statistical data from the State Statistics Service of Ukraine, the State Agency of Ukraine for the Development of Land Reclamation, Fisheries and Food Programs, and international organizations (FAO) on fish farming issues. A systematic analysis of the volumes of industrial fishing and aquaculture was conducted. At present (2023–2024), the production of aquatic biological resources, although it has a certain tendency to grow, remains 5 times lower compared to the period before the military aggression of the Russian Federation (2010–2014). A study of the volumes of domestic fish production, the ratio of imports and exports of fish and fish products showed that the Ukrainian market is completely import-dependent. In particular, a negative trade balance was established – import volumes in 2024 amounted to 1089,7 million USD, while exports – 56,7 million USD. In 2024, Ukraine mainly exported the following commodity items: fish fillets and other fish meat (28,7%), prepared or canned fish, caviar (17,9%) and shellfish (10,7%). The basis of imports is marine fish species, the extraction of which is not carried out within the framework of domestic industrial fishing. The level of fish consumption among Ukrainians is lower than the European average and has significant geographical fluctuations. Analyzing the current situation on the domestic fish market, it could be concluded that the fishing industry of Ukraine, although it has suffered significant losses as a result of military aggression, gradually adapts to new conditions and has prospects for the development.

Keywords: aquatic bioresources, aquaculture, industrial fishing, military aggression, export, import

ВСТУП. Рибне господарство є частиною продовольчої галузі України і спрямоване на забезпечення населення білковими харчовими продуктами. За даними Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (далі – FAO) у всьому світі риба забезпечує майже 7 % усього споживаного білка та 17 % білка тваринного походження (FAO & WHO, 2024). Аквакультура та морепродукти використовуються не лише як їжа, але й у суміжних галузях, таких як фармацевтика, косметика та тваринництво (Golembovska & Lebska, 2014).

Повномасштабне вторгнення РФ 24 лютого 2022 року призвело до значних втрат і збитків для всіх видів економічної діяльності в Україні, включно із секторами аквакультури та рибальства. За результатами оцінки, проведеної FAO у співпраці з Державним агентством

України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм (далі – Держрибагентство) загальні збитки в цій сфері оцінюють у 47 млн дол. США у 2022 році. Частина компаній, що займалися аквакультурою та рибальством, були змушені призупинити діяльність через повномасштабне вторгнення РФ в Україну. Аквакультурні та рибопереробні компанії також постраждали від збільшення витрат на енергію, а також від високих витрат на логістику та перебоїв у торгівлі. У промисловому рибальстві значну частку становлять збитки, пов'язані із заборонаю вилову через введення воєнного стану в Україні, приблизно 17,7 млн дол. США. Збитки, пов'язані з пошкодженням рибогосподарських об'єктів, склали 7 млн дол. США, збитки виробничих об'єктів склали 700 тис. дол. США (FAO, 2023).

Підлив Каховської ГЕС спричинив загибель водних біоресурсів, завдавши збитків рибному господарству на суму приблизно 9,8 млрд грн. У деяких регіонах, зокрема, на півдні та сході України, повною мірою оцінити вплив війни на природні водні екосистеми неможливо через низку об'єктивних причин. По-перше, деякі території настільки небезпечні, що кваліфіковані фахівці не можуть отримати до них доступ для отримання необхідної інформації про стан навколишнього середовища. По-друге, на багатьох окупованих і нещодавно звільнених територіях даних недостатньо або збір і узагальнення даних тільки починаються.

Виробництво риби в Україні за останні десятиліття суттєво змінилося. Це пояснюється впровадженням у виробництво сучасних технологій розведення та вирощування існуючих та нових видів риб з урахуванням потреб населення та вимог ринку. Проте попри окремі досягнення, вітчизняна аквакультура та рибальство загалом все ще суттєво поступаються світовим темпам розвитку.

Для розвитку економічного сектору держави в 2023 році за розпорядженням Кабінету Міністрів України схвалено “Стратегію розвитку галузі рибного господарства України на період до 2030 року” та затверджено операційний план заходів із реалізації у 2023–2025 роках цієї стратегії. Розроблені цілі та завдання Стратегії спрямовані на вирішення низки проблем, серед яких: *a)* високий рівень імпортозалежності внутрішнього товарного ринку водних біоресурсів та виробленої з них продукції; *b)* високий рівень незаконної, непідзвітної та нерегульованої рибальської діяльності; *c)* низький експортний потенціал та обмеженість ринків збуту для експорту водних біоресурсів та виробленої з них продукції національного виробництва; *d)* військова агресія РФ та її наслідки.

Отже, рибна галузь країни перебуває під впливом численних викликів, серед яких економічні труднощі, втрата виробничих потужностей та наслідки військової агресії РФ. З огляду на глобальні тенденції розвитку продовольчих систем та зростаючу потребу в безпечних і якісних харчових продуктах, питання відновлення та сталого розвитку рибного ринку України набуває особливої актуальності. Аналіз вітчизняного виробництва, структури та обсягів експорту й імпорту риби дозволяє оцінити поточний стан галузі та визначити напрями її розвитку. Дослідження також сприятиме вдосконаленню рибопереробної промисловості та задоволенню попиту населення на якісну рибну продукцію. Отже, метою статті є аналіз сучасного стану рибного ринку України.

Відповідно до мети дослідження сформувано такі завдання:

- визначити стан добування водних біоресурсів в Україні;
- проаналізувати структуру та обсяги експорту та імпорту риби, продукції з риби та інших водних біоресурсів;
- дослідити рівень споживання риби та рибної продукції українцями.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ. Дослідженню рибного ринку України присвячено низку робіт. Міськовець Н. П. (2020) навела економічні показники діяльності українських компаній, що працюють у рибному секторі, приділяючи особливу увагу підприємствам Рівненської області. Також проаналізувала динаміку видобутку водних ресурсів за останнє десятиліття (2008–2018 роки) і показала, що в досліджуваний період національні вилови риби значно скоротилися.

Михальчишина Л. Г. та Синенко І. О. (2020) зазначили, що в сучасних умовах несприятливі зовнішні та внутрішні чинники розвитку аквакультури призвели до переважання

на українському ринку імпортованих морепродуктів, тому вони пропонують стратегічний план сталого розвитку галузі для успішного розвитку аквакультури. Варто зазначити, що в останні роки рибні запаси Світового океану скоротилися, а отже, вилов риби також значно зменшився, що й стало причиною широкого розвитку різних форм аквакультури в багатьох країнах.

Аналіз стану та тенденцій розвитку рибальства в Україні та світі з 1996 до 2020 роки наведено в роботі Трофимчук А. М. та ін. (2021). Визначено основні перспективи та бажані стратегії розвитку рибного господарства. Зазначається, що стабільне постачання риби, ракоподібних та інших морепродуктів потребує регулювання вилову риби, контролю умов на деяких промислових об'єктах, а також продовжує залишатися важливим раціональне та екологічно збалансоване ведення аквакультури та морських аквакультурних підприємств. Аналіз тенденцій розвитку галузі вказує на те, що в найближчому майбутньому велика частина світових рибних ресурсів буде виловлюватися в постійних кількостях. У цьому відношенні аквакультурі необхідно подолати розрив між пропозицією дикої риби та потребами зростаючого населення світу. Останнім часом, розвиток аквакультури породжує багато питань, пов'язаних із необхідними ресурсами та загрозами, які створюють зовнішні чинники, особливо наслідки хвороб, пов'язаних зі зміною клімату.

Вивчення впливу російської агресії на екологічний стан вод півдня України має велике значення з огляду на її глобальний та різноманітний вплив. Із загостренням конфлікту зростає занепокоєння щодо впливу військових дій на навколишнє середовище, включаючи забруднення боєприпасами, розливи нафти та пошкодження критичної інфраструктури, такої як очисні споруди. Білоусов М. та інші (2023) зробили достатній звіт про екологічні наслідки активних військових дій РФ проти України у 2022–2023 роках, зокрема, щоб задокументувати їх та привернути увагу профільних організацій до екологічних питань.

Ємцев В. І. та інші (2023) у своїх дослідженнях проаналізували динаміку світових та внутрішніх середньорічних обсягів вилову дикої риби, виробництва рибної продукції та рівні забезпечення населення країни цією продукцією в промисловому рибальстві та аквакультурі за останні роки. Також була досліджена динаміка споживання рибної продукції населенням країн світу, яка показала загальне зниження значень цих показників.

У дослідженнях Поліщук А. А. та ін. (2024) зроблено огляд ринку, визначено стан розвитку рибогосподарської галузі в Україні, а також охарактеризовано сучасний стан і перспективи розвитку рибної галузі на Полтавщині.

Гончарова О. В. та Мельниченко С. Г. (2024) вивчали деградації навколишнього середовища та її впливу на населення, екосистему та регіональну стабільність. Провели загальний огляд впливу бойових дій на водні об'єкти півдня України.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ. Відповідно до поставлених мети та завдань дослідження, матеріалом для дослідження були дані Державної служби статистики України, Держрибагентства та FAO.

Для аналізу показників експорту та імпорту риби та продукції з риби та інших водних біоресурсів використано дані за кодами товарних позицій 3010–3080, 1604–1605, 23012 згідно з УКТЗЕД, що наведені у розділі “Зовнішня торгівля окремими видами товарів за країнами світу” Державної служби статистики України. Для встановлення довгострокових тенденцій проведено аналіз показників добування (вилову) водних біоресурсів, обсягу експорту та імпорту риби та продукції з риби та інших водних біоресурсів за період з 2010 до 2024 року включно.

Для опрацювання даних використано загальнонаукові методи – аналізу й синтезу, абстрагування, порівняння. Обробку цифрових даних одержаних з офіційних джерел та побудову графіків проведено з використанням вбудованих функцій Microsoft Excel згідно загальноприйнятих методів статистики.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ. Основні тенденції виробництва риби в Україні. Одним із ключових факторів, що впливає на стан рибного ринку держави, є загальні обсяги добування (вилову) водних біоресурсів. Добування водних біоресурсів має важливе

значення для продовольчої безпеки країни, оскільки забезпечує населення доступним джерелом білка, зменшує залежність від імпорту та загалом сприяє стабільності агропродовольчого сектору держави.

Найвищі обсяги добування водних біоресурсів в Україні спостерігалися в період із 2010 до 2014 року – у середньому 214,9 тис. тонн на рік (рис. 1). Пік видобутку припадає на 2013 рік (225,8 тис. тонн). У період із 2014 до 2022 року вилов риби залишався відносно стабільним із тенденцією до зниження і складав у середньому 84,1 тис. тонн на рік, що на 39,1 % менше за попередній період. Найнижчі показники вилову риби за весь період встановлено у 2022 році – 33,8 тис. тонн. У 2023 році спостерігалось поступове відновлення галузі – вилов збільшився на 13 % і склав 38,2 тис. тонн. Тенденція до зростання продовжилася й у 2024 році, коли обсяги вилову риби зросли ще на 17,5 %, до 44,9 тис. тонн. Попри позитивну динаміку у 2023 – 2024 рр., загальний рівень добування водних біоресурсів залишається значно нижчим за довоєнні показники, що свідчить про необхідність подальшого відновлення рибництва.

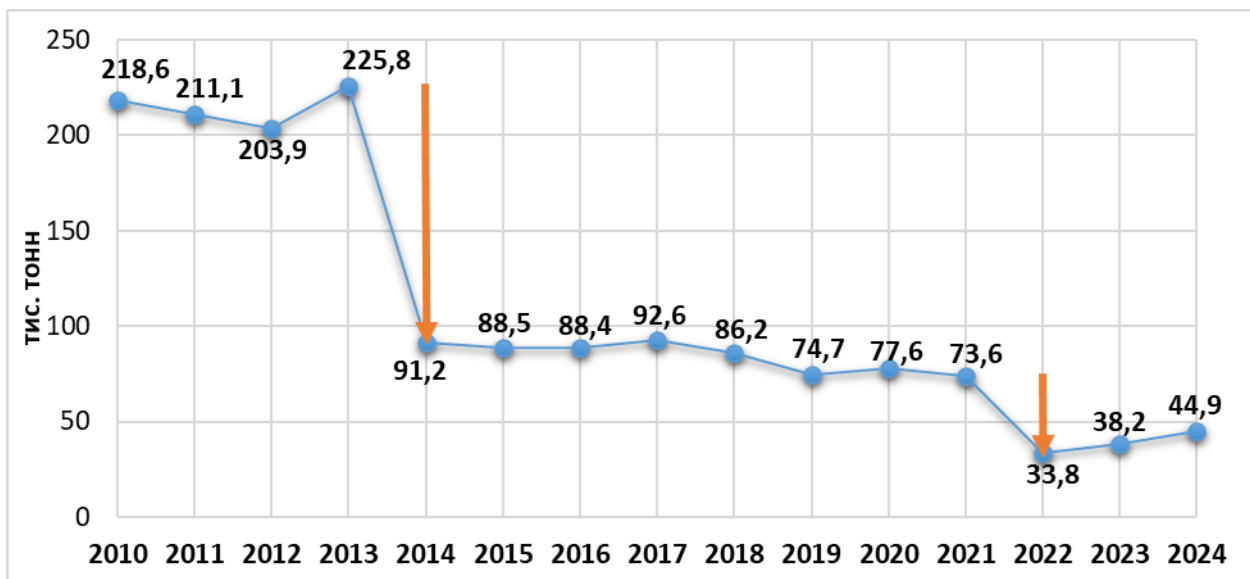

Рисунок 1. Динаміка добування (вилову) водних біоресурсів в Україні у 2010–2024 роках, тис. тонн

Джерело: розроблено автором за даними Держрибагентства та Державної служби статистики України (2025)

Отже, розглянувши динаміку добування водних біоресурсів в Україні впродовж останніх 15 років варто зазначити, що суттєві скорочення обсягів вилову риби відбулись у 2014 та 2022 роках. Найбільш різке скорочення обсягів добування водних біоресурсів відбулося у 2014 році через анексію Кримського півострову та втрату доступу до основних зон промислового вилову риби в Чорному та Азовському морях. Так, якщо, за даними Держрибагентства у 2013 році було видобуто 225,8 тис. тонн водних біоресурсів, то у 2014 році обсяг видобутку скоротився у 2,5 раза і склав 91,2 тис. тонн. Повномасштабне вторгнення РФ на територію України призвело до наступного різкого падіння обсягів добування водних біоресурсів – у 2022 році обсяг видобутих водних біоресурсів скоротився вдвічі проти 2021 року і в 6,7 раза порівнюючи з 2013 роком.

У 2024 році океанічний промисел становив 44 % від загального обсягу добування водних біоресурсів (рис. 2). Упродовж року суднами під державним прапором України добуто майже 20 тис. тонн цінних антарктичних водних біоресурсів – 19 075 тонн антарктичного криля та 905 тонн іклячів у районі дії Комісії зі збереження морських живих ресурсів Антарктики. Це перевищило показник 2023 року на 54 % (12 945 тонн) та показник 2022 року на 107 % (9 659 тонн). Очікується, що у 2025 році відбудеться розширення океанічного промислу українських

суб'єктів господарювання у водах Світового океану: Україна отримала національну квоту на вилов 150 тонн морського окуня та 19,14 тонн тріски у 2025 році від Організації з рибальства в північно-західній частині Атлантичного океану (НАФО) і вперше з 2006 року один український суб'єкт господарювання повідомив про наміри здійснення промислу в зоні відповідальності НАФО (DARG, 2025).

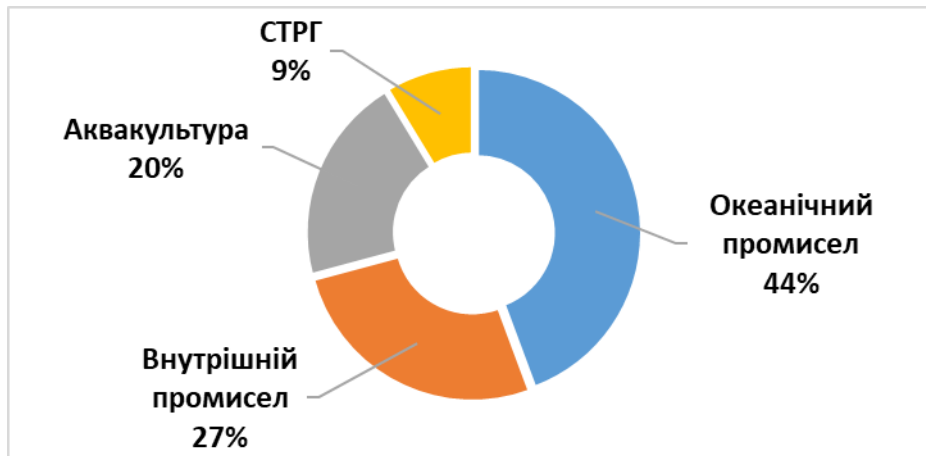

Рисунок 2. Обсяги добування (вилову) водних біоресурсів у 2024 році за рибальськими регіонами промислу, %

Джерело: розроблено автором за даними Держрибагентства

Внутрішній промисел полягає у вилученні водних біоресурсів у внутрішніх водоймах країни. Згідно з даними Держрибагентства, у 2024 році у рибогосподарських водних об'єктах України добуто 11,9 тис. тонн водних біоресурсів, тобто 27 % від загального обсягу. Водночас здійснювався переважно вилов прісноводних видів риб (рис. 3). Основну частку вилову склали карась сріблястий (3 584 тонн), лящ (2 228 тонн), плітка (тараня) (1 858 тонн), плоскирка (879 тонн) та рослиноїдні види риб (білий, строкатий товстолоби, їх гібрид, білий амур) (553 тонн) (DARG, 2025). За останнє п'ятиріччя суттєве скорочення обсягів вилову водних біоресурсів у внутрішніх водоймах відбулося у 2022 році – на 43,5 % проти 2021 року. З 2023 року обсяги добування (вилову) водних біоресурсів почали зростати, втім, показники 2024 року залишаються значно нижчими, ніж у 2021 році (на 32,8 %).

Вважається, що розширення аквакультури сприятиме подальшому зростанню світового рибного ринку. Аквакультура означає контрольоване вирощування водних організмів, таких як риба, ракоподібні, молюски, водорості. Аквакультура була інтегрована з промислом, щоб усунути недоліки в промислі та доповнити природний запас морських і прісноводних біоресурсів. Очікується, що у 2024 році глобальне виробництво аквакультури зросте на 3,1% і становитиме 101,1 млн тонн завдяки значному збільшенню виробництва в Китаї, Індії та В'єтнамі, тоді як обсяги дикого вилову складитимуть 90,6 млн тонн (FAO, 2024).

Щодо України, то у 2024 році в умовах аквакультури було вироблено 18 621 тонн водних біоресурсів, з них реалізовано – 9 175 тонн товарної продукції. Частка виробленої риби в умовах аквакультури незначна і складає лише 20% від загального обсягу добування водних біоресурсів. Згідно звітної інформації Держрибагентства за 2024 рік, традиційними об'єктами аквакультури незмінно залишаються звичайний короп (8 896 тонн) та рослиноїдні види риб (білий товстолоб – 1 576 тонн, строкатий товстолоб – 1 480 тонн, їхні гібриди – 1 378 тонн, білий амур – 637 тонн). Також у 2024 році вироблено 4,3 тонн харчової ікри осетрових та лососевих видів риб (DARG, 2025).

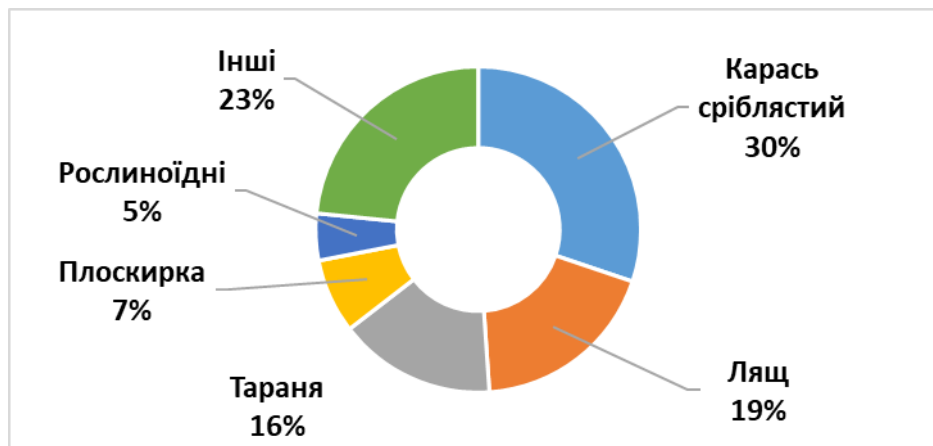

Рисунок 3. Вилов промислових водних біоресурсів у внутрішніх водоймах упродовж 2024 року за видами риби, %

Джерело: розроблено автором за даними Держрибагентства та Державної служби статистики України (2025)

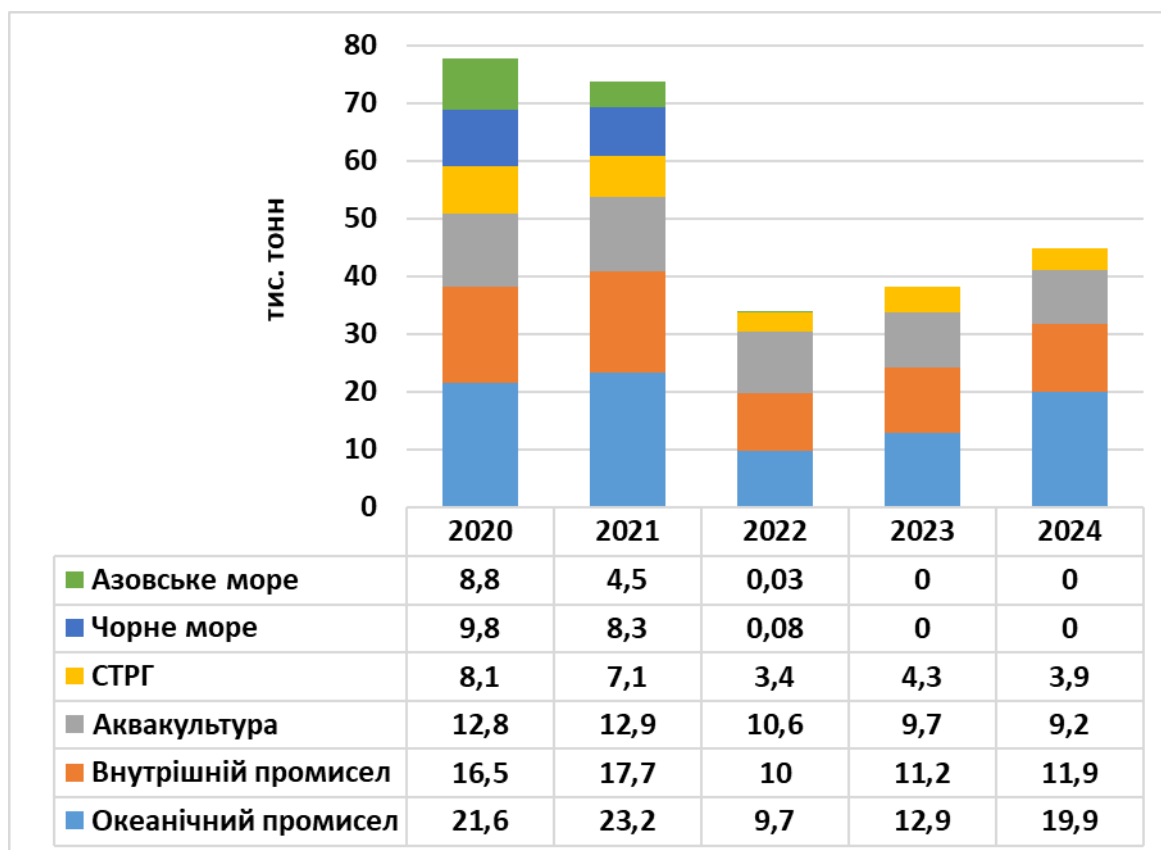

Рисунок 4. Динаміка добування (вилову) водних біоресурсів у 2020–2024 роках за рибальськими регіонами промислу, тис. тонн

Примітка. Дані щодо реалізації продукції аквакультури наведені без урахування безоплатного постачання товарної риби для потреб населення та Збройних сил України.

Джерело: розроблено автором за даними Держрибагентства та Державної служби статистики України (2025)

Спеціальні товарні рибні господарства (СТРГ) поєднують елементи аквакультури і промислового вилову. Усього у 2024 році в режимі СТГГ добуто 3 900 тонн водних біоресурсів. Варто зазначити, що спостерігається тенденція до скорочення обсягів добування водних біоресурсів СТГГ. Різке падіння обсягів видобутку відбулося у 2022 році через те, що

частина СТРГ опинилася на окупованій території та інші несприятливі чинники військових дій.

Вважається, що морське рибальство України історично поділяється на дві самостійні частини: рибальство в Чорному та Азовському морях у межах вільної економічної зони України та суміжних держав та далеке рибальство за межами Азовського та Чорного морів. Унаслідок військової агресії РФ добування морської риби у внутрішніх водах України зазнало катастрофічних втрат (рис. 4). Так, станом на 2024 рік промисловий вилов водних біоресурсів в Азовському морі неможливий через окупацію територій, тоді як в Чорному морі промислове рибальство заблоковане у зв'язку з безпековою ситуацією. До початку повномасштабного вторгнення загальний ресурс водних біоресурсів, доступних для українського рибальства в Азово-Чорноморському басейні складав понад 120 тис. тонн на рік, із них близько 80 % – це ресурси Азовського моря (Демуценко, 2019). Варто зазначити, що у 2020 році обсяг добування водних біоресурсів в Азово-Чорноморському басейні становив 18,6 тис. тонн, у тому числі в Чорному морі – 9,8 тис. тонн, в Азовському морі – 8,8 тис. тонн.

Для розвитку вітчизняного виробництва риби важливою є детінізація сектору. Державна влада вживає заходів щодо оптимізації функціонування рибного ринку. Зокрема, починаючи з 2023 року промисловий вилов водних біоресурсів відбувається на основі аукціонних торгів через торгову систему “Прозорро.Продажі”. Також, у 2023 році Кабінет Міністрів України запровадив декларування права на промислове рибальство та дослідний вилов в електронній формі – “еРиба”, що допоможе боротися з незаконним, непідзвітним та нерегульованим рибальством та сприятиме розвитку рибного господарства й аквакультури України. Зазначені цифрові інструменти є частиною реалізації реформування рибної галузі України (Закон України №7616 від 21 березня 2023 року) та відповідають основним принципам “Blue Transformation”, глобальної ініціативи FAO, спрямованої на стійке використання водних біоресурсів.

Отже, розглянувши динаміку добування водних біоресурсів українськими суб'єктами господарювання можна стверджувати, що найбільш несприятливим фактором впливу є військова агресія РФ. На це вказують різкі падіння обсягів виробництва водних біоресурсів в Україні у 2014 та 2022 роках. Водночас у 2023–2024 роках встановлено тенденцію до зростання обсягів добування водних біоресурсів порівнюючи з початком повномасштабного вторгнення, хоча показники 2024 року залишаються вп'ятеро нижчими, ніж показники 2013 року, тобто до початку військової агресії РФ.

Динаміка імпорту та експорту риби, продукції з риби та інших водних біоресурсів.

У загальній структурі зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією питома вага вартості імпорту риби, рибної продукції та інших водних біоресурсів у 2024 року становила 14,2 %, експорту – лише 0,23 % (DARG, 2025).

Аналіз експорту риби та рибної продукції впродовж 2010 – 2024 рр. показав, що починаючи з 2014 року почалося зниження обсягів експортованої продукції, яке досягло свого мінімуму у 2016 році (рис. 5). Основні причини цього – втрата Криму, конфлікт на Донбасі та зниження обсягів добування (вилову) водних біоресурсів в Україні. Якщо впродовж 2010–2013 років середньорічні обсяги експорту риби та рибної продукції складали 55 тис. тонн, то у 2015 – 2016 рр. – лише 8,6 тис. тонн, тобто обсяг експорту знизився в 6,4 раза. З 2017 року спостерігалася позитивна тенденція до поступового зростання обсягів експорту риби та рибної продукції. У 2021 році експорт зріс до 13,2 тис. тонн, що стало найвищим показником із 2015 року. У 2022 – 2023 рр. відбулося падіння обсягів експорту риби та рибної продукції через наслідки повномасштабної війни. У 2024 році експорт зріс на 66,5 % порівнюючи з 2023 роком, досягнувши 11,5 тис. тонн. Це пов'язано з ростом добування водних біоресурсів українськими суб'єктами господарювання і може свідчити про певне відновлення зовнішньої торгівлі та налагодження логістики. Проте обсяги експорту залишаються значно нижчими за показники 2010 – 2013 рр. Причинами падіння стали втрати виробничих потужностей, економічні труднощі та війна. Для повного відновлення експорту необхідні сприятливі економічні умови, покращення логістики, державна підтримка та залучення інвестицій у рибну галузь.

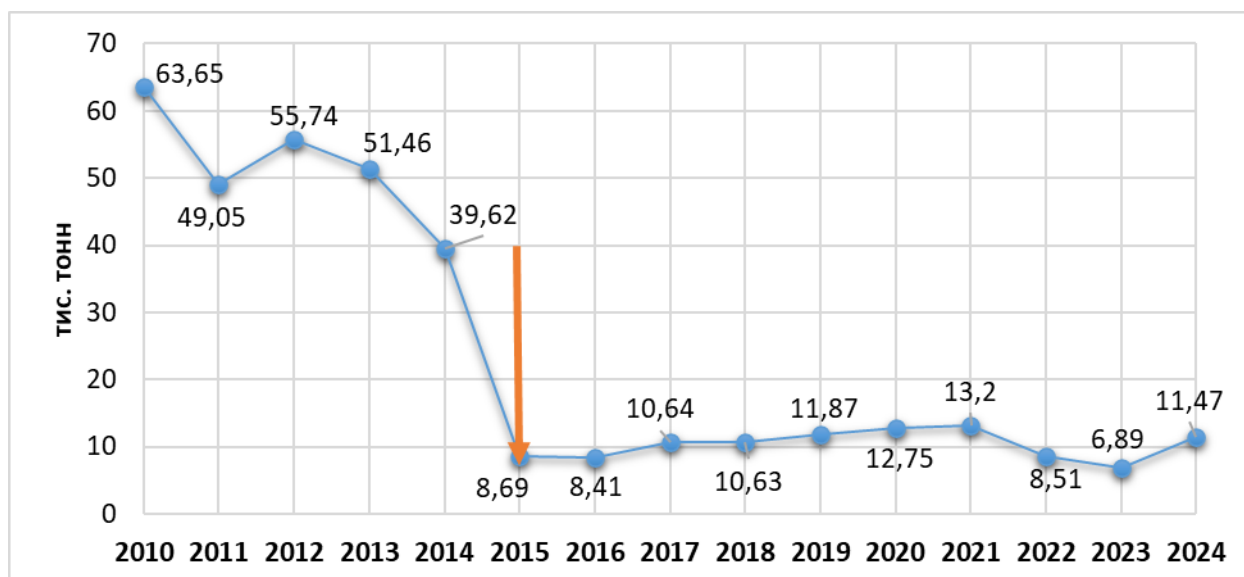

Рисунок 5. Динаміка експорту риби, продукції з риби та інших водних біоресурсів в Україні за 2010 – 2024 рр., тис. тонн

Джерело: розроблено автором за даними Державної служби статистики України (2025)

У грошовому еквіваленті найвищі показники експорту за досліджуваний період встановлено у 2021 році, коли Україна експортувала риби, продукції з риби та інших водних біоресурсів на суму в 68,7 млн дол. США (рис. 6). Варто відмітити, що фізичні обсяги експорту не були рекордними того року і складали 13,2 тис. тонн. Для порівняння, у 2010 – 2013 рр. Україна експортувала в 4 рази більше риби, продукції з риби та інших водних біоресурсів у фізичних обсягах (49,1–63,7 тис. тонн) на майже таку ж саму суму (65,2–66,2 млн дол. США). Ймовірно, високі показники експорту в грошовому еквіваленті у 2021 році можуть бути пов'язані із ростом світових цін на рибу та рибну продукцію.

Найнижчі показники експорту в грошовому еквіваленті встановлено у 2015 – 2016 рр. – 17,8–22,1 млн дол. США, що відповідає низьким показникам експорту й у фізичному обсязі. У 2022 році через повномасштабне вторгнення РФ на територію України експорт скоротився до 48,7 млн дол. США (-29 % проти 2021 року), а у 2023 році – до 31,6 млн дол. США (-54 % проти 2021 року). У 2024 році значно зросли обсяги експорту риби, продукції з риби та інших водних біоресурсів у грошовому еквіваленті (+79,2 % проти 2023 року), що вказує на позитивні тенденції у відновленні ринку.

У 2024 році основними товарними позиціями експорту були такі:

- філе рибне та інше м'ясо риб (включаючи фарш), свіже, охолоджене або заморожене (підгрупа 0304 – 27,8 %), а саме: судак, лосось, тріска, форель;
- жива риба (підгрупа 0301 – 22,15 %), а саме: короп;
- готова або консервована риба, ікра (підгрупа 1604 – 17,3 %), а саме: продукція з сардини, сардинели, кільки або шпроту, ікри інших риб, оселедця та готових продуктів із сурімі (крабові палички);
- молюски (підгрупа 0307 – 10,3 %), а саме: равлики, крім морських.

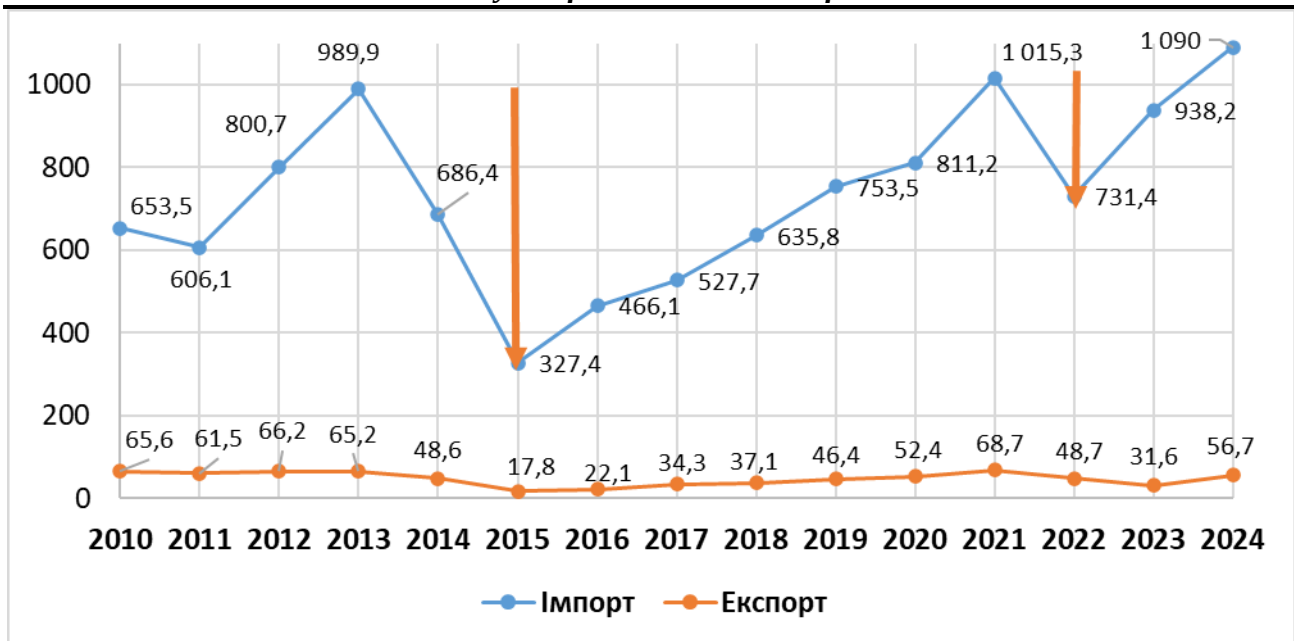
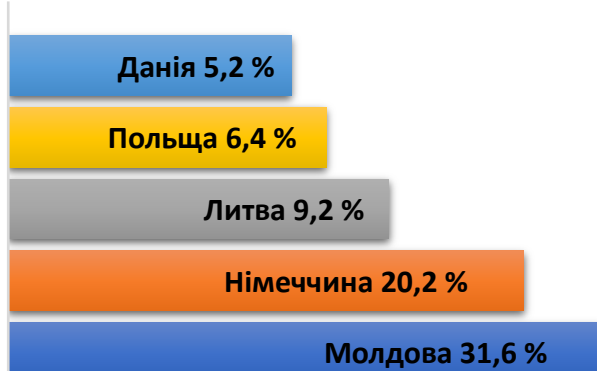

Рисунок 6. Динаміка експорту та імпорту риби, продукції з риби та інших водних біоресурсів у вартісному еквіваленті у 2010 – 2024 рр., млн дол. США

Джерело: розроблено автором за даними Державної служби статистики України (2025)

Найбільші обсяги риби, продукції з риби та інших водних біоресурсів Україна в 2024 році експортувала до Молдови, Німеччини, Литви, Польщі і Данії (рис. 7).

ЕКСПОРТ

ІМПОРТ

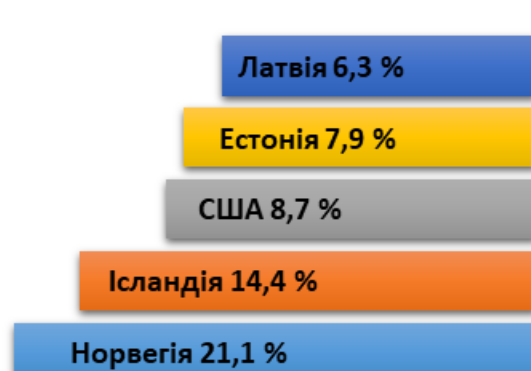

Рисунок 7. Топ-5 країн пратнерів України з експорту та імпорту риби та рибної продукції у 2024 році

Джерело: розроблено автором за даними Держрибагентства (2025)

Аналіз структури експорту риби, продукції з риби та інших водних біоресурсів показав, що єдиною товарною позицією, експорт якої демонструє стабільний ріст є жива риба (рис. 8). За період 2020 – 2024 рр. експорт живої риби зріс у 5,6 раза. Натомість експорт готової або консервованої риби та ікри демонструє стабільний спад після 2020 року, що може бути пов'язане зі зниженням виробничих потужностей переробної промисловості.

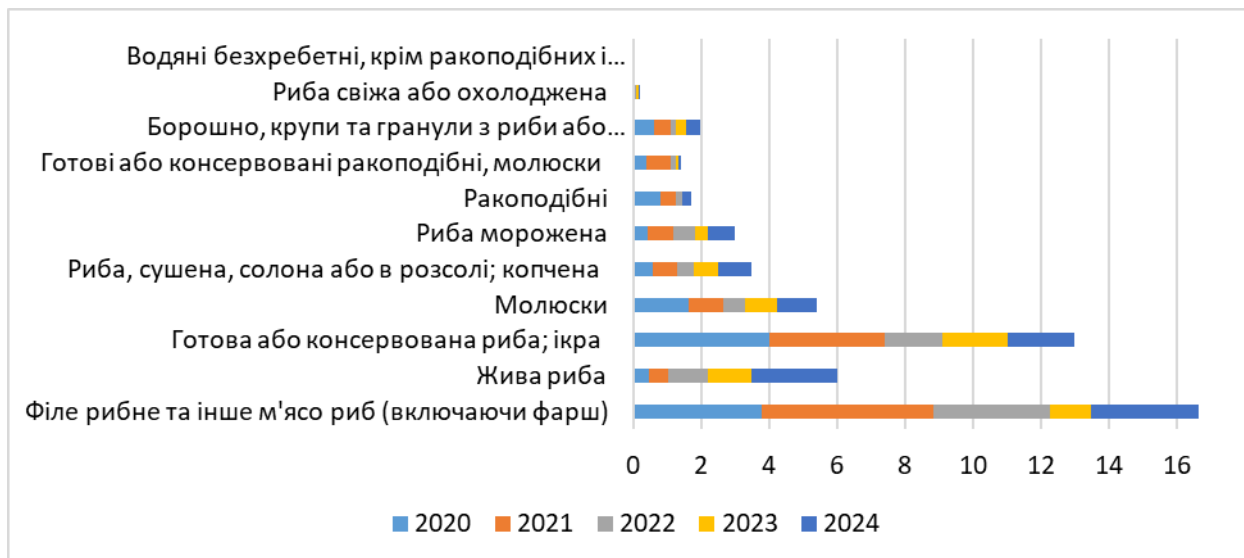

Рисунок 8. Структура експорту риби, продукції з риби та інших водних біоресурсів в Україні у 2020–2024 роках, тис. тонн

Джерело: розроблено автором за даними Державної служби статистики України (2025)

У 2024 році Україна імпортувала 359,9 тис. тонн риби, продукції з риби та інших водних біоресурсів на суму 1 090 млн дол. США. Встановлено, що 2024 року імпорт риби та рибної продукції до України збільшився на 8,4 %, а в грошовому виразі – на 16,2 % проти 2023 року.

Найбільший обсяг імпорту риби, продукції з риби та інших водних біоресурсів спостерігався у 2010 році – 471,2 тис. тонн (рис. 9). У 2012–2013 роках обсяг імпорту складав приблизно 470 тис. тонн. Різке падіння обсягів імпорту відбулося у 2014 – 2015 рр. – зниження до 230,2 тис. тонн у 2015 році (-50,4 % до 2013 року). Починаючи з 2016 року простежується чітка тенденція до росту обсягів імпорту риби та рибної продукції з найвищим показником у 2021 році – 435,7 тис. тонн. У 2022 році імпорт риби, продукції з риби та інших водних біоресурсів в Україні знизився на 27,3% порівнюючи з показником 2021 року. У 2023 – 2024 рр. спостерігається часткове відновлення імпортних поставок риби та рибної продукції.

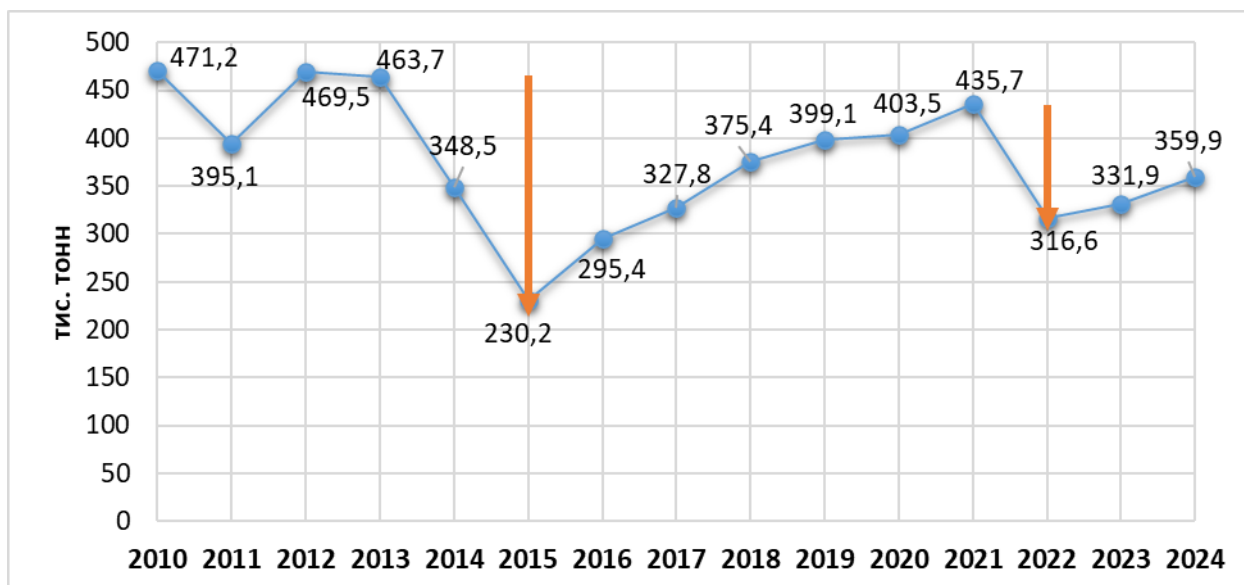

Рисунок 9. Динаміка імпорту риби, продукції з риби та інших водних біоресурсів в Україні у 2010–2024 роках, тис. тонн

Джерело: розроблено автором за даними Державної служби статистики України (2025)

Щодо грошового еквіваленту обсягів імпорту риби, продукції з риби та інших водних біоресурсів, то за досліджуваний період (2010 – 2024 рр.) найвищі показники зафіксовані у 2024 році – 1089,7 млн дол. США. Значний стрибок вартості імпорту спостерігався у 2012–2013 роках: із 606,1 млн дол. США у 2011 році до 989,6 млн дол. США у 2013 році, тобто на 63,3 %. Найнижчі показники вартості імпорту спостерігалися у 2015 році – лише 327,4 млн дол. США. З 2016 до 2021 року спостерігалось поступове зростання вартості імпорту, досягнувши пікового значення 1015,3 млн дол. США у 2021 році. Вартість імпорту риби та рибної продукції зменшилась у 2022 році на 28 % порівнюючи з 2021 роком, але у 2023 – 2024 рр. знову спостерігалось зростання показника імпорту в грошовому еквіваленті. Загалом, у 2010 – 2024 рр. динаміка вартості імпорту риби, продукції з риби та інших водних біоресурсів відповідає показникам фізичного обсягу імпорту.

Щодо структури імпорту риби, продукції з риби та інших водних біоресурсів, то основні товарні позиції, які Україна імпортувала у 2024 році були такими:

- риба морожена (підгрупа 3030 – 61,3 %), а саме: оселедець, мерлуза (хек), скумбрія;
- філе рибне та інше м'ясо риб (включно із фаршем), свіже, охолоджене або заморожене (підгрупа 0304 – 11,3 %), а саме: оселедець, сурімі, лосось;
- риба свіжа або охолоджена (підгрупа 3020 – 7,9 %), а саме: форель, лосось, аурата;
- готова або консервована риба; ікра (підгрупа 1604 – 7,9 %).

Україна переважно імпортує рибу у мороженому вигляді, частка якої у 2022 році складала майже 70 % від загального обсягу імпорту, хоча в теперешній час спостерігається тенденція до зменшення частки цієї товарної позиції у загальній структурі імпорту (рис. 10). Водночас у 2023 – 2024 рр. позитивну динаміку в структурі загального імпорту демонструють такі товарні позиції як філе рибне та інше м'ясо риб (включно із фаршем) та ракоподібні.

Найбільшими імпортерами риби, продукції з риби та інших водних біоресурсів до України є Норвегія, Ісландія, США, Естонія, Латвія.

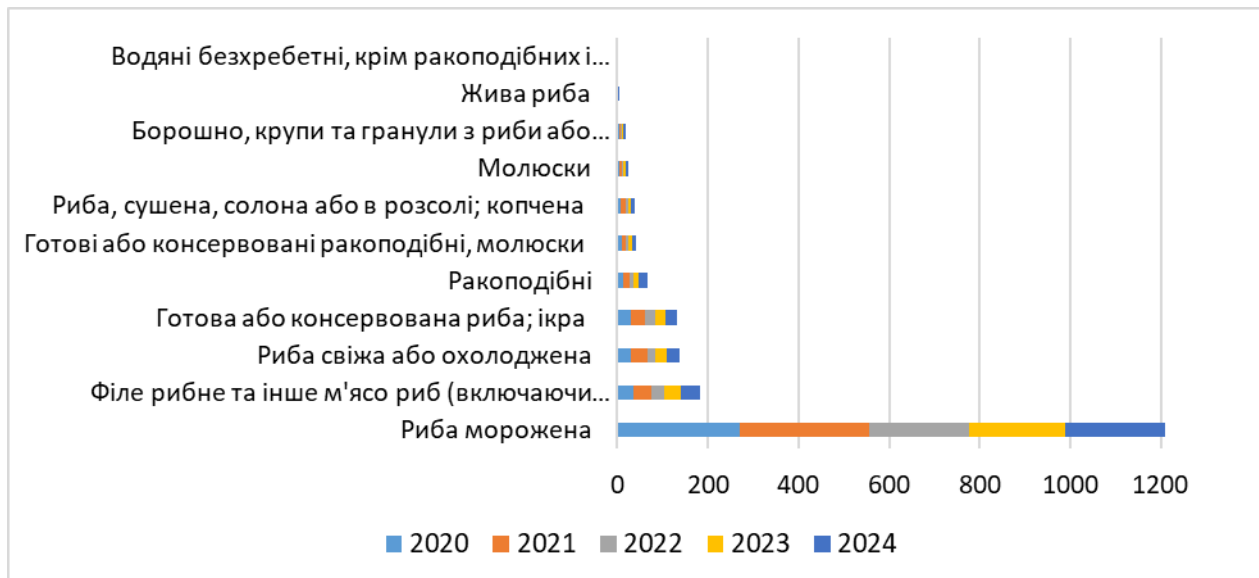

Рисунок 10. Структура імпорту риби, продукції з риби та інших водних біоресурсів в Україні, тис. тонн

Джерело: розроблено автором за даними Державної служби статистики України (2025)

Згідно даних Держрибагенства (2025), 80 % обсягу імпорту припадає на види риб, до яких Україна не має доступу, і які видобуваються виключно у відкритому морі або морських економічних зонах інших держав. Україна переважно імпортує оселедець, мерлузу, скумбрію, сардини, мойву, путасу, атлантичний лосось у вигляді мороженої риби чи її філе. Зазначена продукція проходить процес переробки на рибних підприємствах України, особливо в сегменті виробництва рибного філе, консервів та пресервів, соління, копчення, заморожених

напівфабрикатів. Значна частина такої продукції постачається на ринки інших держав (DARG, 2025).

Аналізуючи обсяги експорту та імпорту риби та рибної продукції у грошовому еквіваленті за 2024 рік слід відмітити, що Україна залишається імпортозалежною державою на рибному ринку та загалом має від'ємне сальдо торговельного балансу риби та рибної продукції, яке складає 1 033 млн дол. США.

Зниження показників експорту та імпорту риби, продукції з риби та інших водних біоресурсів в Україні у 2022 році пояснюється впливом повномасштабного вторгнення РФ на територію України, що значною мірою зруйнувало логістику, скоротило економіку та знизило купівельну спроможність населення. Також на ємність ринку впливають окупація територій, пошкодження інфраструктури, руйнація або призупинення функціонування рибогосподарських підприємств. Втім, показники зовнішньої торгівлі рибою та рибною продукцією 2023 – 2024 рр. демонструють поступове відновлення рибного ринку України.

Споживання риби та рибної продукції населенням України. Дані щодо споживання риби та рибної продукції є вкрай важливими для здійснення ефективного планування вітчизняного виробництва риби, зовнішньоекономічної діяльності та розвитку рибної галузі відповідно до потреб населення. Це допомагає оцінити попит, визначити популярні види продукції та врахувати соціально-економічні фактори, що впливають на рибний ринок.

Офіційні статистичні дані щодо споживання риби українцями починаючи з 2022 року відсутні. Це обумовлено дією воєнного стану в Україні й відповідно не розголошенням даних щодо кількості населення. У цьому дослідженні для аналізу використані дані “Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України 2021”, які оприлюднені Державною службою статистики України (2022). В Україні, рівень споживання риби та рибної продукції на одну особу населення є нижчим за середньоєвропейський показник і становить 13,2 кг/рік, тоді як за даними OECD/FAO (2024) європейці в середньому споживають 20,96 кг риби на рік. Аналізуючи динаміку середньорічного споживання риби українцями, слід зазначити, що впродовж 2010 – 2013 рр. цей показник становив 13,4–14,5 кг/рік (рис. 11). З початком військової агресії РФ 2014 року відбулося різке зниження рівня споживання риби до позначки 8,6 кг/рік у 2015 році. Починаючи з 2016 року спостерігалася тенденція до поступового збільшення цього показника, що відбулося переважно за рахунок імпорту, який забезпечує понад 80% внутрішнього споживання. Тому, рівень споживання риби та морепродуктів українцями значним чином залежить від світових цін на рибу, логістики та рівня доходів населення. За повідомленням Державної служби статистики України, середні споживчі ціни на рибу та рибну продукцію у 2024 році збільшилися у середньому на 14 %. Найбільше підвищилася ціна на оселедець (+22,1 %), кільку солону (+20,8 %) та скумбрію копчену (+18,7 %) (DARG, 2025).

Рівень споживання риби українцями значно різниться залежно від регіону (рис. 12). Найбільше споживають риби в Київській, Одеській, Черкаській та Вінницькій областях, де цей показник коливається в межах 15,3–19,1 кг/рік. Натомість жителі Закарпатської, Івано-Франківської та Харківської областей споживають до 10 кг риби на рік на одну особу, що вдвічі менше за середньоєвропейський рівень споживання. Рівень споживання риби українцями, що проживають у різних областях України, є результатом поєднання ряду чинників, зокрема, економічних, культурних та політичних. Але першочергово, показник середньорічного споживання риби та рибних продуктів визначається доходами населення, розвиненістю роздрібною торговельною мережею та наявністю великих водойм – розвинуте місцеве рибне господарство сприяє доступності та більшому її споживанню місцевим населенням.

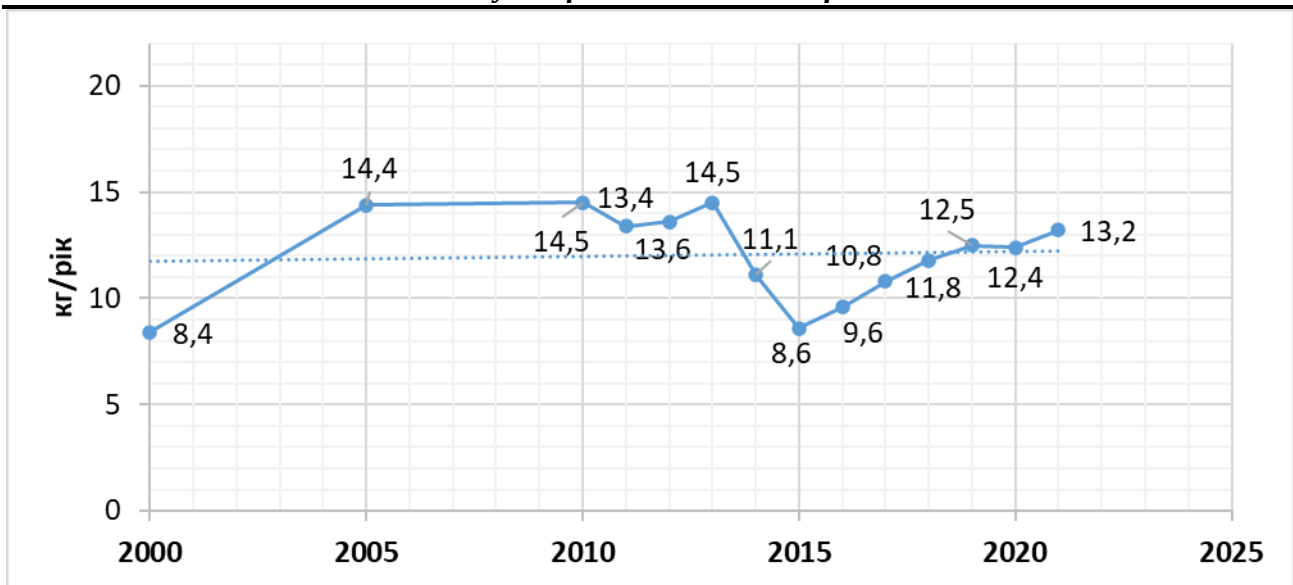

Рисунок 11. Динаміка річного споживання риби та рибних продуктів в Україні з розрахунку на одну особу, кг

Джерело: розроблено автором за даними Державної служби статистики України (2025)

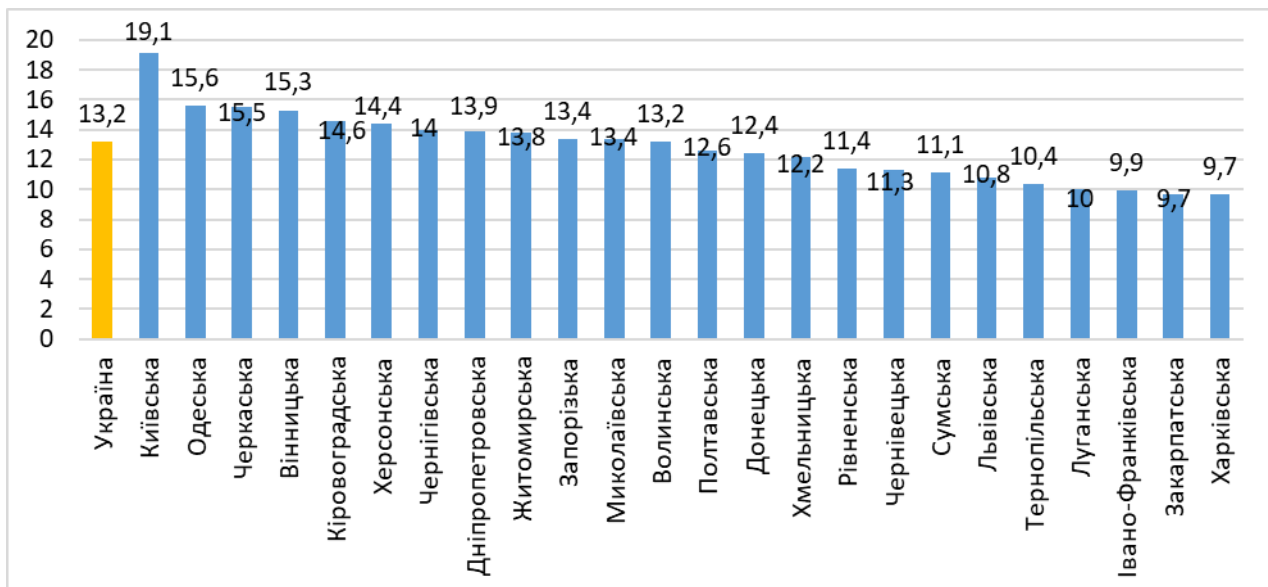

Рисунок 12. Обсяги річного споживання риби в розрахунку на одну особу за регіонами, кг (2021 рік)

Примітка: Інформацію наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Джерело: розроблено автором за даними Державної служби статистики України (2025)

Риба є важливим компонентом збалансованого харчування – дієтичним джерелом енергії, високоякісного білка, а також низки інших необхідних поживних речовин, мінералів та мікроелементів. Вона містить жиророзчинні вітаміни та незамінні жирні кислоти, включаючи довголанцюгові n-3 поліненасичені жирні кислоти. У загальному висновку “Спільної експертної консультації ФАО/ВООЗ щодо ризиків і переваг споживання риби” (2023) зазначається, що споживання риби забезпечує людину енергією, білком та іншими поживними речовинами, важливих для здоров’я, і, що споживання риби приносить користь на всіх етапах життя (вагітність, дитинство та зрілий вік). Згідно українських “Рекомендацій щодо здорового харчування дорослих” цільовим рівнем споживання риби є 2–3 рибні страви на тиждень, з яких принаймні одна повинна бути з морської риби (Ministry of Health of Ukraine,

2017). Збалансоване харчування є одним із ключових факторів у забезпеченні здоров'я людей та профілактиці хронічних неінфекційних захворювань. Популяризація принципів здорового харчування серед українців дасть змогу підвищити рівень споживання риби та морепродуктів.

На думку експертів, для досягнення продовольчої безпеки держави, а також рекомендованої норми споживання рибної продукції на одну особу, потрібна підтримка розвитку вітчизняної аквакультури внутрішніх водойм, що забезпечить попит населення у свіжій рибі, сприятиме відновленню природних нерестовищ у рибогосподарських водоймах, зниженню собівартості рибних продуктів, їх конкурентоспроможності на ринку України (BRDO, 2020).

Висновки

Аналіз результатів дослідження показав, що добування водних біоресурсів в Україні зменшилося майже вп'ятеро (з 218,6 тис. тонн у 2010 році до 44,9 тис. тонн у 2024 році), що свідчить про серйозні проблеми в рибній галузі та потребу в розробці та реалізації заходів спрямованих на відновлення виробництва водних біоресурсів. Втім, слід відмітити деякі позитивні тенденції видобутку водних біоресурсів українськими суб'єктами господарювання, коли загальний обсяг видобутку у 2024 році зріс на 32 % порівнюючи з 2022 роком та на 18% порівнюючи з 2023 роком переважно завдяки океанічному промислу. Варто зазначити, що на відміну від світових тенденцій, коли аквакультура становить половину від обсягів вилову водних біоресурсів, в Україні на аквакультуру припадає лише 20 % від загального обсягу видобутих водних біоресурсів.

Упродовж останніх років український рибний ринок демонструє значні коливання як в обсягах імпорту, так і експорту риби та рибної продукції. Зокрема, у 2014 – 2015 та 2022 роках через військову агресію РФ спостерігалось різке скорочення зовнішньої торгівлі рибною продукцією, що спричинило значне падіння експорту та зменшення обсягів імпорту. Водночас у 2024 році встановлено позитивні тенденції до поступового відновлення експорту та зростання імпортних поставок, що свідчить про адаптацію ринку до нових умов. Зокрема, у 2024 році фізичний обсяг експорту риби, продукції з риби та інших водних біоресурсів зріс на 66,5 % порівнюючи з 2023 роком, тоді як імпорт досягнув рекордного в грошовому еквіваленті значення на суму в 1 090 млн дол. США.

Важливо зазначити, що Україна залишається імпортозалежною державою на рибному ринку, адже понад 80 % імпорту припадає на види риб, до яких країна не має доступу через відсутність вилову у відкритому морі. Основні партнери з імпорту риби – Норвегія, Ісландія, США та країни Балтії, тоді як основними напрямками експорту залишаються європейські держави, зокрема Молдова, Німеччина, Литва, Польща та Данія. Структура імпорту риби та рибної продукції свідчить про домінування мороженої риби, частка якої у 2024 році склала понад 60%. Водночас серед товарних позицій експорту домінують філе рибне та інше м'ясо риб, жива риба, готова або консервована риба та молюски.

Споживання риби та рибної продукції в Україні є актуальним питанням в контексті здорового харчування населення. В середньому українці споживають 13,2 кг риби на рік, тобто рівень споживання риби все ще залишається нижчим за середньоєвропейський показник. Крім того, в Україні спостерігаються суттєві регіональні відмінності у споживання риби та рибної продукції. У регіонах, розташованих поблизу великих водойм, культура споживання риби історично сформувалася на вищому рівні, ніж у віддалених областях, таких як Західна Україна. Для покращення ситуації необхідно розвивати місцеве рибне господарство, що сприятиме забезпеченню населення свіжою, якісною та доступною рибною продукцією.

Подяки. Немає.

Конфлікт інтересів. Немає.

References

Bilousov, M., Aleynik, V., Chernenko, D., & Grigor'eva, L. (2023). Environmental legacy of Russia's aggression against Ukraine in 2022-2023 (applied and communicative aspects).

- Environmental and Radiation Safety. Ecological and radiation safety, 1(1), 12-18. <https://doi.org/10.34132/ers.2023.01.01.02>
- BRDO. (2020). Green book "Analysis of the fishing industry in Ukraine". Retrieved from <https://uifsa.ua/news/news-of-ukraine/green-book-analysis-of-the-fishing-industry-of-ukraine>
- DARG. (2025). Public report of the Head of the State Agency of Ukraine for the Development of Land Reclamation, Fisheries and Food Programs, Vladyslav Neveseli, for 2024. Retrieved from https://darg.gov.ua/vidkriti_dani_0_1000_menu_0_1.html
- Demyanenko, K. (2019). 80% of aquatic bioresources available for fishing in the Azov-Black Sea basin are resources of the Azov Sea. Retrieved from https://darg.gov.ua/index.php?lang_id=1.&content_id=9161&lp=115
- FAO. (2023). Ukraine – Damages and losses in the aquaculture and fishery sectors: Report on the impact of the ongoing war, January 2023. Rome. <https://doi.org/10.4060/cc4018en>
- FAO & WHO. (2024). Joint FAO/WHO Expert Consultation on the Risks and Benefits of Fish Consumption: Meeting report, Rome, 9–13 October 2023. Food Safety and Quality Series, No. 28. Rome. <https://doi.org/10.4060/cd2394en>
- FAO. (2024). International markets for fisheries and aquaculture products – Fourth issue 2024, with January–June 2024 statistics. *GLOBEFISH Highlights*. (4-2024). <https://doi.org/10.4060/cd3727en>
- Golembowska, N., & Lebska, T. (2014). Development of the fish products market in Ukraine. Food Industry of the Agricultural Industry, (4), 4-8.
- Goncharova, O. V., & Melnichenko, S. G. (2024). Ecological station of water objectives in Ukraine for the influsion of Russian aggression. Water bioresources and aquaculture, 1(15). <https://doi.org/10.32782/wba.2024.1.8>
- Kishchak, I. T., Korneva, N. O., & Novikov, O. E. (2014). Strategic imperatives for the development of the country's seafood complex. Bulletin of agrarian science of the Black Sea region, 3, 5-17.
- Mikhalchishina, L., & Sinenok, I. (2020). Strategically direct development of aquaculture in Ukraine. Bioeconomy and agricultural business, 11(2), 72-85.
- Ministry of Health of Ukraine. (2017). Recommendations for a healthy diet for adults. Retrieved from https://moz.gov.ua/uploads/ckeditor/%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8/01122017_Basic_Recommendations-1.pdf
- OECD/FAO. (2024). OECD-FAO Agricultural Outlook 2024-2033, OECD Publishing, Paris/FAO, Rome, <https://doi.org/10.1787/4c5d2cfb-en>.
- Polishuk, A., Shostya, A., Merzlov, S., Usenko, S., Leusky, M., Kuzmenko, L., & Ilchenko, M. (2024). The current state of fish farming in Ukraine and the development of the industry in Poltava region. *Scientific Progress & Innovations*, 27(1), 101-106. <https://doi.org/10.31210/spi2024.27.01.17>
- State Statistics Service of Ukraine. (2022). Balances and consumption of the main food products by population of Ukraine. Retrieved from <https://stat.gov.ua/uk/datasets/balansy-osnovnykh-produktiv-roslynnytstva-ta-tvarynnytstva-2>
- State Statistics Service of Ukraine. (2025). Retrieved from <https://ukrstat.gov.ua>
- Trofymchuk, A. M., Hrynevych, N. E., Trofymchuk, M. I., Kunovsky, Y. V., Bondar, O. S., Tkachenko, O. V., & Savchuk, O. V. (2021). Current status and trends in the development of fish farming in Ukraine and the world. Technology of production and processing of animal products, (2(166)), 123-133. <https://doi.org/10.33245/2310-9289-2021-166-2-123-133>
- Yemtsev, V., Slobodyanyuk, N., & Yemtseva, G. (2023). Problems of the functioning of the ribal state of Ukraine in the minds of Vinny. Science and technology today, (13(27)). [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-13\(27\)-90-101%20](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-13(27)-90-101%20)

Отримано 24.09.2024 р., прийнято до друку 15.02.2025 р.